

Място
за Вашата
реклама

2018

Тук е мястото
за Вашата реклама

Тревненска СЕДМИЦА

21.11.2018 г.

бр. 39-40 (1971)

цена 0.80 лв.

ОБЩИНСКИ ВЕСТНИК

„Тревненска седмица“ е правопреемник на вестниците „Тревненско ехо“, „Пробуда“, излизали до 1942 г., и „Тревненски зов“, чийто първи брой е излязъл на 7 септември 1959 г.

 СД „КИС“
Събев, Денчев и Сие
Строителни материали, В и К части,
ел. материали, топло и хидро изолации
РАБОТНО ВРЕМЕ:
8.00 - 19.00 ч.
събота и неделя:
8.00 - 13.00 ч. и 15.00 - 19.00 ч.

НА ДРЕБНО И ЕДРО! ДОСТАВКА НА МЯСТО!
тел.: 0677/624 09, 34 55, моб. 0899/81 57 81

ТРЕВНЕНСКИТЕ КЪЩИ
КАНТОРА ЗА ИМОТИ
www.triavna.bg
0889 62 82 92

ИМАЛО ЕДНО ВРЕМЕ...

ТА ЧАК ДО ДНЕС!

КИСИЙЦИТЕ - ИМА ТАКОВА СЕЛО

Ако още не сте го посетили, не се колебайте! То е едно от 106-те селца на Тревненската община. Посещавал съм ги по няколко пъти по работа. Тогава имаше живот в тези малки, но привлекателни селца. Бяха населявани от добродушни хора, обичащи земята. Имам носталгия и слабост по тях. Особено към Кисийците

- признавам си!
До 1961 г. не бях чувал за него. За първи път го посетих, когато се ожених за съпругата ми Дешка. Дали покрай съпругата ми, но селото ми хареса. Кацнало на баира, близо до Трявна, с трудолюбиви селяни. Живях няколко месеца в селото и работех в ДИП „Аврам Стоянов“. Работата в бо-

яджийната не ми тежеше - бяхме млади и влюбени. После се преместихме да живеем в Трявна. Разрешиха се посетенията ни в с. Кисийците, но то остана завинаги в сърцето ми.

Четиридесет години от съзнателния ни живот премина в гр. Трявна. Там се родиха децата и внуците

продължава на стр.3

**НАСТОЯЩИЯТ БРОЙ
НА В. „ТРЕВНЕНСКА
СЕДМИЦА“ СЕ
ПОСВЕЩАВА НА
85-ГОДИШНИНАТА НА
НЧ „СЪЕДИНЕНИЕ
1933“ С. КИСИЙЦИТЕ
В БРОЯ ЧЕТЕТЕ:**

- * Кисийците - има такова село - стр.1
- * История за с. Кисийците, която ни разказа един възрастен човек от селото - стр.4
- * Възникване на село Кисийците - стр.5
- * Улиците в село Кисийците - стр.5
- * Къщите на село Кисийците - стр.6
- * Наименования на местности - стр.8
- * Читалището - стр.9
- * Просвета и култура - стр.11
- * Сборът - празник на селото - стр.12

КИСИЙЦИТЕ

Едно селце, усмихнато в балкана,
Кисийците му викат,
събрано в махали,
спомените пази,
така до наши дни.

Живо е селцето, с родовата памет,
с къщите си горди,
с високите дувари,
с уличките вити
и комини стари.

Господ се замислил, после се е врекъл,
на земята наша
мечтата си да сбъдне,
спомен да остави,
Рая да пребъде.

И селцето китно, в пролетна премяна,
със душа градено,
сгущено в балкана,
с жилавите хора,
живо си остава.

Петър Пацев
29.04.2018 г.
Велико Търново

*Стихотворението за с.Кисийците е подарък от поета
Петър Пацев, след срещата му с жителите на селото и
представянето на творчеството му на 27.04.2018
в салона на читалище „Съединение 1933.,*

СКЪПИ ЧИТАТЕЛИ, НА В. „ТРЕВНЕНСКА СЕДМИЦА„

С настоящия брой екипът на изданието дава началото на една, надяваме се, съвместна инициатива с читателите.

Под надслов „ИМАЛО ЕДНО ВРЕМЕ... ТА ЧАК ДО ДНЕС!„ ще бъде поредица, посветена на тревненските села.

Очакваме вашите материали, свързани с историята, бита, културата и всички онези интересни и значими за тревненските села събития, очертали и запазили във времето техния облик. Целта ни е заедно да покажем, че селата в нашата община са поставили основите на възрожденския дух, с който и до днес Трявна се гордее.

Бъдете съпричастни - пишете и творете.

**Очакваме вашите материали в редакцията на
в. „Тревненска седмица„**

НЧ „Пенчо Славейков 1871„ - гр. Трявна

**Търси да назначи счетоводител на 1/2 щат,
може и пенсионер.**

За справки тел: 0897 814614

1879 БЪЛГАРСКИ ПОЩИ

+ eMAG

Поръчай онлайн,
получи в пощата **postdepot**

ОБЯВИ

- ❖ Продавам изгодно шори, юрган, килими, гюбери - 0896272214
- ❖ Продавам секция за спалня-масивна и шори - 0896272214

Забележка: Редакцията не носи отговорност за съдържанието и данните в обявите и рекламите!

РЕДАКЦИЯТА на вестник „Тревненска седмица„ очаква Вашите МАЛКИ ОБЯВИ до 15 думи.

Цената е 0.20 лв. на дума (без предлози и съюзи), телефоните се таксуват като една дума.

Публикуване на благодарности, поздравления, некролози стандартно каре 7x4 см. - 5,00 лв.

Карета с по-големи размери се таксуват по 0.30 лв./ кв. см.

**Обявите се приемат в офиса
на редакцията най-късно
до 12:00 часа в петък.**

ЕТ „КОНСУЛТ - СТЕФКА ХАРИТОНОВА“

Сертифицирана към камарата на независимите оценители в България

- Изготвяне на пазарни оценки от лицензиран оценител;
- Посреднически услуги при сделки с недвижими имоти

Гр. Трявна, ул. „Ангел Кънчев“ 51
сл. тел. 0677 6 22 81, 0899 80 50 49

МЯСТО ЗА ВАШАТА РЕКЛАМА

Тревненска СЕДМИЦА

Марина Гашпарова
Управител и главен редактор

5350 Трявна, ул. „Ангел Кънчев“ 33
тел: 0894 712 844

e-mail: trevnenska_sedmitsa@abv.bg

ИМАЛО ЕДНО ВРЕМЕ... ТА ЧАК ДО ДНЕС!

КИСИЙЦИТЕ - ИМА ТАКОВА СЕЛО

продължение от стр. 1

и целият ни трудов път. Пенсионирахме се. Време беше да помислим за Кисийците.

От 2000 год. заживяхме със съпругата ми в селото. Вече 18 години се трудим тук - строим и изграждаме дуvari, засаждаме плодни дръвчета на мястото на почистените къпини и храсти, отглеждаме цветя и зеленчуци.

Село Кисийците е на същото си място, както преди 57 години, но вече обезлюдено. Не се чува детска глъч. Почти във всяка къща живеят по един-двама възрастни хора, но къщите плачат за ремонт. Улиците обрасли с трева и с големи дупки по тях. Читалището порутено, няма кой да се погрижи за него. В такова състояние заварихме селото през 2000 година, от която започна нашият живот като пенсионери. Ето как виждам това село, през погледа ми на 79-годишен, след 18 години живот и труд тук, в това прекрасно и китно балканско селце. След края на разказа ми, вероятно много хора биха проявили интерес и желание да посетят Кисийците, да видят с очите си какво могат да правят хората, когато са задружни, когато много обичат мястото, в което живеят.

От гр. Трявна за с. Кисийците има два подхода. Единият е по пътя за с. Черновръх. На разклона за селото ще видите покрити беседка с пейка и указателна стрелка. Спокойно може да спрете, да седнете и си починете, и да се насладите на хладната и спокойствието на природата. Преди някол-

ко години, от това място към селото се простираше разкошна борова гора, но ураган унищожил тази прохладна местност. Въпреки това, приятно е да вървите пеша по този път и да се удивявате от красотите на Балкана и ширналата се под него Трявна.

Другият път е по-пряк - право нагоре покрай Дома за стари хора и магазина за хранителни стоки, по стръмната улица. След 200 м. са първите къщи, пред които ще видите дървено колело от каруца с надпис „Кисийците“. След още 200 м. сте пред беседка с пейка с надпис „Родовете на с. Кисийците“. Тук може по-дълго да отдъхнете и с поглед да обхванете върховете Шипка, Бузлуджа и ветрогенераторите по билото на Стара планина.

След като се отморите, за селото може да продължите отново по два пътя. Долният път минава през хладна гора и чешмата „Камъка“. Водата е студена, може да утолите жаждата си и да поседнете на пейката до нея. Свежест и тишина ще ви обгърнат. Няма да ви се иска да тръгвате, но селото ще ви зове със своите неизвестности. Преминвайки през моста на почти пресъхналото дере се отправяте право нагоре, към първите къщи на селището. Очаквате да срещнете стопаните им, но още при първите порти усещате, че няма кой да ви посрещне, защото са заключени. Дворовете пусти, дуvarите порутени, къщите ви гледат с тъмни прозорци - няма живот в тях. От порта до порта, от къща до къща, краката ви газят тревата

по калдъръмената улица, която води до други необитаеми къщи. Сградите, каменните зидове, плевните са тук, но хората ги няма. Всичко е обрасло в къпини и храсталаци. И колкото да напомня за стопаните, които някога са ги обитавали, се усеща липсата на трудолюбивите им ръце. Въпреки това, калдъръмената улица тук е най-запазена. Калдъръмът е нареден така, че по средата на улицата се оформя улей, по който изтича водата от дъждовете и топенето на снеговете. Огрени от слънцето, камъните изглеждат ту сиви, ту мътно бели, ту червени, ту с черни оттенъци, които предават на улицата чудесна хармония от цветовете. Отначало очите улавят улея, после калдъръма, после погледът обхваща къщите, дуvarите и плевните, направени от каменна зидария, достигаща височина от 3 до 6 метра, а големи блокове оформят изцяло техните ъгли. В началото на тази улица вниманието ви ще привлече красива каменна пластика „Водно колело“, сътворено от трима млади испански скулптори, които с доброволен труд направиха тази творба и я дариха на с. Кисийците. Калдъръмената уличка продължава и стига до малко площадче, до селския кладенец, където има пейки. Тук вече може да срещнете добри хора, които все още обитават своите къщи - едни запазени от миналото, други обновени. Това е мястото, където селяните се събират да общуват помежду си, да споделят тревоги и хубави неща. Някои от

тях могат да ви разкажат легендата, за основаването на селото.

Вторият път от беседката на Мерата, тръгва към селото по равен, асфалтиран път, който минава от едната страна през борова гора, а от другата - габърова. И тук е много приятно да се движите и наслаждавате на чистия въздух, ведрината и смълчаната природа. Така е до големия мост над дерето. Срещу него има две каменни пластинки „Шевица“ и „Трио“, а под тях - пейка. Отново може да поседнете и отдъхнете, защото пътят към селото след големия завой става много стръмен нагоре, а превземането на баира изисква сили. Оттук започва парадът на подпорни стени и дуvari от камък, дървени и каменни пластинки, сътворени от млади творци, които сякаш ви подсказват, че се озовавате в селце с минало - неразкрито, непознато и мило.

Навсякъде се вижда как красотата на природата хармонично се допълва с творенията на младите художници, каменоделци и резбари, дарили своите произведения, които са експонирани в спокойните местенца на селото.

Село Кисийците е замислено добре. На хубаво място е, на припек. На един хвърлей отстояние от Трявна. Под него е реката и железопътната линия, насреща Балкана - Шипка и Бузлуджа. Това най-добре ще видите, ако се изкачите на площадката до къщата на Манчо Тонев и седнете на пейката, монтирана на специално оформената тераса. Пред вас се открива гледка, на която не можете да

се насладите с часове. Там ще почувствате величието на природата и духа на селото от миналото. В непосредствена близост е разположена голяма, каменна скулптура „Родовете“, на която може да прочетете имената на 25 рода, живели в селото през вековете. Срещу нея е месинговата фигура „Момчето с гълъбите“, посветена на кисийчаните, участвали във войните за България. Взирайки се в хоризонта, на фона на тази необятна красота и усетили пулса на времето, ще си дадете сметка, че човек е една пращинка на този свят. Което идва да ни покаже, че нито сме силни, нито могъщи, а ежедневните ни проблеми са малки и незначителни. Колкото и да сте опиянени и изпълнени с философски мисли, не забравяйте да погледнете и разгледате „Гайдата“, стенописите и дървопластиката „Писменост“ увековечила делото на солунските братя Кирил и Методий.

Землището на с. Кисийците е благословено. Разположено между Трявна и хълма Елова могила, между селата Добревци, Керени и Черновръх. В този район има красиви местности, които мамят със своите звучни имена. Те просто са легнали на терена. Всичко в тях е не само конкретно, но и реално и отговаря на действителността. Хълмът Елова могила, наричана от мен „Кисийският Олимп“, отчасти заради панорамата, отчасти заради Тракийското светилище, доминира над останалите

продължава на стр. 4

ИМАЛО ЕДНО ВРЕМЕ...

продължение от стр.3
местности.

Селото е просторно - в планински и човешки мащаб. Чисто, асфалтирани улици, добре осветено. Това най-добре ще усетите, като влезете в Читалището. Ще разберете каква разнообразна дейност се извършва

в селото с доброволен труд. Албумите са пълни със снимки от читалищни мероприятия. Наградите, благодарствените писма за проявите на танцова формация „Зорница“ и рап-групата „Веселите детелинки“ сами говорят за множеството събития. А приятните срещи с дей-

ци на културата, ръководителите на Общината и празниците в салона на Читалището и на открито, не се забравят. Най-открояващ е празникът на селото - 6-ти септември - денят на Съединението. Елате в Кисийците и ще се уверите сами!

Ще завърша разказа си

ИСТОРИЯ ЗА С. КИСИЙЦИТЕ, КОЯТО НИ РАЗКАЗА ЕДИН ВЪЗРАСТЕН ЧОВЕК ОТ СЕЛОТО

Преди 18 години, село Кисийците не бе толкова познато и добре поддържано, както е днес, спомня си дядото. Историята започва в един дом. На чаша ракия и салата от печени червени чушки, пресни домати и магданоз, откъснати от градината на домакина, десетина мъже се любуват на гледката, която се открива от терасата към Трявна и към Балкана. На добро питие и приятна компания, спомените бързо се връщат. Историите от годините, прекарани в казармата и младежките шуротии нямат край. От дума на дума, в разгорещените спорове връх взема и политиката. После и проблемите на селото и кое ни пречи да си направим живота по-поносим, а живота - по-добро място за живеене.

Когато на едно място се съберат разумни хора, макар и пийнали, намират решение на най-сложните проблеми. Така стигнахме до разбирането, че трябва да разработим програма за по-дълъг период. Казано, речено, сторено. Програмата е обсъдена, готова и при-

ета и хората запознати. Най-важното за нейното изпълнение е тя да бъде подкрепена от Кметството и Общината; да я приемат хората и да участват активно за изпълнение на задачите и финансово подсигурана. Първите две условия ги имахме, но парите не. Какво да правим? Извикахме неволята! Помогнахме си сами. Съставихме списък на хората от селото и тези, които имат имот в Кисийското землище. Открихме, че имаме специалисти почти по всички специалности: строителни работници, зидари, мазачи, фаянсджии, арматуристи, кофражисти, строителни техници, бояджии, инженери, пелдагози, резбари, дърводелци, художници, скулптори, дизайнери, хотелиери, бизнесмени, занимаващи се с дърводобив, обработка на желязо и др. специалисти. Осъществихме разговори с дарители, с ръководители на фирми, с културни и просветни институции, НГПИ, СУ „П. Р. Славейков“, Специализирания музей за резбарски и зографско изкуство и

Министерството на културата. Всички тези професионалисти, фирми и културни институции успяхме да ги приобщим към изпълнение на Програмата. Цялостната дейност се ръководеше от Настоятелството на Народно читалище „Съединение - 1933“ и Комисията за развитие на селото. Резултатите са налице. Какво може да видите в село Кисийците:

- Тип забележителност: Село, заобиколено от красива природа, култура и туризъм;

- Уникалност: Хората и не на последно място гледката към Балкана и близостта до възрожденска Трявна;

- За кого е подходящо: За хората, които търсят природата, която е извън материалното. За всеки гост, с отворено сърце и малко авантюризъм;

- На кого няма да му хареса: На любителите на по-зрелищни и комерсиални дестинации;

- Колко е далеч: На 3 км. от Центъра на Трявна;

- Как се стига до селото: Като излезете от Трявна по пътя за с. Черновръх се отбивате в ляво и на-

за селото с излезлите от моето перо думи: „Добрете своята тъга на Кисийците, като непрекъсната покана за пътуване из местностите на селото. Тук, на каменната площадка, седнали на пейката, планираци и избираци преходи, ще прочетете надписа:

„Човече, поспри, поседни, погледни Трявна, величието на Балкана, върховете Мазалат, Шипка, Бузлуджа, Голям, Среден и Малък Бедек, Българка и Марков ток и запомни с добро Кисийците!“.

Това са най-точните думи на моето усещане за това малко, жи-

вописно селце, в което природата, историята и традициите са едно цяло. Синхрона между тях придава цялост, окрилява съзнанието и предоставя уникално преживяване, което ще ви накара да се почувствате живи и пълноценни. Кисийците е от онези български села, които не биват да останат незабелязани и непознати!

19.10.2018 г.

с. Кисийците
ТОДОР
ШАРЛАНДЖИЕВ

среща е селото. Вторият подход е от Дома за възрастни хора, покрай магазина за хранителни стоки, по стръмната улица нагоре. На 200 м. са първите къщи. Архитектурните и указателни знаци са достатъчно ясни;

- Кога да отидем: По всяко време на годината, през деня или през нощта (добре осветено). Всеки сезон има своята красота;

- С какво да отидем: Няма обществен транспорт. До селото се ходи пеш, с лек автомобил или с микробус;

- За колко дни: Дойдете ли, ще ви се поиска да повторите. Ако сте в селото - за час, ако искате да разгледате землището на селото, със звучните имена на местности, ще ви трябват от 4 до 6 часа;

- GSM покритие: Добро;

- Пощенски код: 5365;
- Надморска височина: от 500 до 699 м;
- Геогр. ширина: 42.8833351;
- Геогр. Дължина: 25.500000;
- Какво може да видите:

- бронзова фигура „Момче с гълъби“
- архитектурни указателни знаци - беседки
- каменни пластики
- дървопластици
- стенописи
- селски геран, изграден преди 200 г., сега възстановен
- сградата на Читалище „Съединение - 1933“
- Балканът срещу вас с върховете

Заповядайте, за да усетите неповторимата атмосфера и запомните с добро с. Кисийците!

с. Кисийците, кметство Черноврх, община Трявна

ПРЕЗ 2018 ГОДИНА СЕ НАВЪРШВАТ 85 ГОДИНИ ОТ СЪЗДАВАНЕТО НА ЧИТАЛИЩЕТО В С. КИСИЙЦИТЕ И ПО ТОЗИ ПОВОД ПОМЕСТВАМЕ ПОРЕДИЦА МАТЕРИАЛИ, ВКЛЮЧЕНИ В ИСТОРИЯТА НА СЕЛОТО.

ВЪЗНИКВАНЕ НА СЕЛО КИСИЙЦИТЕ

Преди 40 милиона години днешно Тревненско е било море. След разместване на земните пластове, водата се оттегля и израстват очертанията на днешния Балкан.

Гъстите гори, тучните пасищата, многобройните ручей, потоци и рекички, богатството от дивеч и гостоприемните пещери предлагали благоприятни за това време условия за живот. По тези земи са властвали траките, римляните, готите, византийците, а по-късно – турските племена.

Трябва да се признае, че състоянието на източниците не позволява в настоящия момент със сигурност да бъде посочено времето на възникване на с. Кисийците. Последните спомени и легенди, които достигат до нас, са от времето на заробването ни от турците през 1396 г.

Тогава хората уплашени потърсили спасение в дебрите на Балкана. Дошли на непознати за тях места, те създавали селища и се установявали в тях, като слагали името на главата на семейството, което първо създава свой дом.

За разлика от другите села в района, с. Кисийците не носи името на човек. От разказите на Гана Манева /93 годишна жителка на селото/ и спомени на бащата на Манчо Тотев научаваме, че

бягайки от турското насилие, група хора от Търновския край се заселват в тази част на балкана - Стара планина. Търсейки подходящо място за живеене, последователно, но краткотрайно преминават през местностите: Дебелия рът, Костова бахчия, Бостаните и Сухата река. В тези местности и сега хората имат имоти, което е доказателство, че и двата от Търновския край са минали през тези места, докато окончателно и трайно се заселват където е сегашното село. Харесали мястото, защото имало вода, било слънчево с плодородна почва.

В спор къде да бъде центъра на селото, възникнали различия, и хората се сбили с кесийците, в които носели монети. Започнали крамоли, сбивания - срамни работи от опакото на нашия народен характер. Оттогава, та до сега, четирите махали не намират сговор. След като не постигнали съгласие, едно от семействата се заселва в района на махала Бръмбарите, второ – в Караиваница, трето – в Средната махала, а много по-късно се появява и Мерата. Така четирите махали стават опорни точки на с. Кисийците, което носи името си от сбиването на хората с кесийците, пълни с монети.

От преданията на

старите хора, които са минали през много поколения и са стиг-

нали до нас, се смята за вярно как е възникнало селото.

УЛИЦИТЕ В СЕЛО КИСИЙЦИТЕ

Първите заселници заемат най-благоприятните места и образуват опорните точки на бъдещото село. Те се установяват на четири места близо като разстояние едно до друго. Постепенно си построяват къщи и около тях се заселват други семейства. По този начин вероятно се формират днешните махали Мерата, Бръмбарите, Средна махала и Караиваница. С оглед на социалните семейни и махленски отношения, към тях се проправят пътеки, после пътища и накрая улици, които днес правят впечатление със своето обединено строителство. Следователно опорните точки на бъдещите улици са били четирите махали. Тези точки, които определят улиците, с времето претърпяват корекция от профилите на терена, строежите и естественото оттичане на дъждовните води. В съответствие с това, преобладаващо значение се дава на жилищата. Така се появяват пътеките, пътят и улицата до всяка една махала.

В селото е очертана една надлъжна основна улица, изцяло подчинена на конфигурацията на терена. Тя започва от Мерата, минава през моста над дерето до Бръмбарската чешма, Читалището и свършва до къщите на Иван и Митьо Малчеви. Втората улица започва от

през Средна махала към долния мост на същото дере и излиза на Мерата.

Разглеждайки тези две улици, в самия застой на уличните платна се забелязва разширение и постепенно тази ширина се увеличава по външната страна на кривата. На тези места се образуват площадки (кръстовища), от които започват нови шест улици.

Поради профила на терена и големината на селото, е избегната дългата и права улица, която обезличава архитектурата и умолява очите. В Кисийците улицата предлага обединен силует на застрояване. Сградите не са скачени една до друга, а имотите са съединени чрез дуварите. По този начин имат общ обединен архитектурен облик, но не се получава монотонност, защото всяка къща, плевня, дувар има собствен пластичен образ. Има органична връзка на улиците към четирите махали с дерето и правилното използване на теренната конфигурация за отвеждане на дъждовните и замърсени води.

Улицата не е дело на един майстор. Тя се оформя постепенно и е резултат на дейността на много поколения, които са допринесли с нещо, за да се получи един архитектурен обем от къщи. Всяка една от осемте улички в селото свързва хората по силата на трайните дъл-

голетни традиции от векове. Без да са разбирани от етапите за развитие на селището, хората са определили точно къде да бъдат разположени както пътищата и улиците, така и къщите, както стопанските постройки, така и дворовете, както нивите, така и градините. За къщите са определили местност с южно изложение, за улиците са избрани преди всичко стръмни участъци от местността. Само три улички са по хоризонтала на местността.

Калните и черни пътища, изровени от дъждове и каруци, от кошата на животни, криволичат между стрехите, събрали около себе си труда и живота на хората. Започнали като път, улиците завършват като пътеки, загубени сред гъстата шума на габрови дървета букаци. Така те дават илюзия за една безкрайност, която няма стигане.

По тези пътеки и пътища, а сега улици, вероятно са минавали Римски легиони, българските войски през 1190 г., когато разбиват войските на византийския император Исак Ангел в Тревненския проход.

По тези места са минали и четниците на Капитан Дядо Никола през 1856 г. и кърджалиите, готови да разграбят богатствата на Трявна през 1798 г. Щабът на Фъзла паша - турски военачалник, бил в къщата на Стефан Цанев, а войските му готови да опожарят Трявна през 1876 г. А последният исторически марш по тези пътища, наречени днес, улици е на Светополк Мирски, чиито дружини бързали

да освободят Трявна от турците и прохода на връх Бедек. По тези улици са минали и младежите от селото, участвали в четирите войни, които България води - Балканската, Междусъюзническата, Първата и Втората световни войни.

От разказа на възрастните хора научаваме, че улиците започнали да се правят с камък - калдъръм по времето на правителството на Александър Стамболийски, министър-председател на България, който със закон въвежда трудовата повинност. Майсторлъкът и трудолюбието на селяните от Кисийците впечатлява с това, че с калдъръм са постлали улиците и пътищата чак до местността Ръта и до с. Добревци. Те вадят камъните и ги нареждат така солидно, че и до днес не помръдват тези калдъръмени улици. Сега са обрасли с треви и буренаци, защото никой не върви по тях с каруци. Няма крави, няма волове... И конете са на изчезване.

За да са здрави улиците, трябва не само подобрени камъни, които да не мръзнат, но и добри и мераклии майстори, които с желание и в перспектива мислят за развитието на селото. Иван Бъчваров застава начело на група младежи, които увличат и останалите селяни в направата калдъръма на улиците. Те не искат да газят кал и да дишат прахотляк, трябва им здрав път за каруците. Те се организират в ранна пролет, обединяват се в бригади и съзнателно, с доброволен труд, метър по метър, година след година, правят своите каменни пътища. Този калдъръм е истинско чудо. Това е вид каменна настилка от грубо очукани

камъни, които се нареждат ръчно, плътно един до друг с равната страна нагоре, върху основа от 10- 15 см. пясък, който изпълва и междинните (фугите) между камъните. След намокряне и трамбоване, настилата е готова за движение по нея.

Сега калдъръмът е изхабен, изкъртен, но там където има запазени участъци от него, напомня на сегашните поколения какви са били улиците, как са живели хората. Макар и изгъркани, покрити с треви и бурени, минавайки по тях, човек може да усети селския живот от миналото, да чуе тракането на колелата на каруците, чаткането на копитата на конете и воловете. Калдъръмената улица е една вълнуваща гледка. Не само, защото е път, но защото оформя уличния пейзаж с уличната архитектура.

Калдъръмът от къщата на Цаньо Драгошинов до дома на Данка Грозева е най-запазеният в селото. Той е нареден така, че по средата на улицата се оформя улей, по който изтича водата след дъждовете и топенето на снеговете. Пред къщата на семейство Денкови тази вода се отбива в канавка, която продължава до къщата на Ивайла и отива в дерето. Оформеният улей от калдъръм по средата на улицата във вид на права линия, маркира силуетите на къщите от двете страни на улицата с онази красота, която превзема очите и показва последователно художествените възможности на майсторите, правили калдъръма и къщите.

Каменните зидове, които определят очертаванията и големината на жилищния двор,

са особено характерни за кисийските улици. Те следват наклона на терена на стръмните улици, а това още по-силно въздейства на минаващите по тях. Вървейки по този стръмен калдъръм, човек остава с впечатлението, че той е създаден именно за тази улица и е в унисон с каменните зидове, очертаващи двора на къщата на Драгошин Иванов.

Каменните дувари и калдъръма забит в земята, те кара да осъзнаеш, че камъкът не е просто материал, а символ – знак от миналото. Макар и забит в земята, обрасъл в трева, неговото тяло е памет – една студена, но жива книга на човешкото присъствие. То дава информация за ръката, която го е обработвала, за целта на улицата, за превратностите на времето и движението на поколенията напред. В миналото по тази калдъръмена уличка са преминавали най-малко по триста човека на ден, а днес по-малко от десет, но това не пречи да храни въображението ми. Ръцете, които са наредили калдъръма, отдавна ги няма, но той продължава да напомня за тях.

Тези запазени калдъръмени улици, имат свой неповторим облик, който не е натрапчив, но те кара да го обикнеш, да му се отдадеш изцяло. Те не стряскат, а привличат със своята тишина и природа. Така вероятно е винаги, когато човекът, природата и историята са събрани в една прегръдка.

Калдъръмът по улиците съществува до 1974 г. Тогава започва асфалтирането им.

КЪЩИТЕ НА СЕЛО КИСИЙЦИТЕ

Жилището е съществен белег, който дава важна информация за приноса на кисийчанина в създаването на „свой“ семеен дом, който показва родова приемственост и памет.

Само с няколко разходки по улиците на селото без човек да е специалист, ще забележи няколко принципа на разположение на къщите. При първия от тях къщата е разположена навътре в дворното пространство. Главната фасада, лицето на жилището е ориентирано към входната врата, чрез която се осъществява връзката с улицата.

При втория принцип къщата е съобразена с конкретните теренни условия. Къщата най-често е разположена върху най-високата и най-слънчевата част от дворното пространство, а стопанските постройки по-ниско, но най-близо до нея.

При третия принцип за Кисийците не е характерно сключеното застрояване на къщите, т.е. „на калкан“. Жилищната сграда, стопанската постройка и дуварите към тях оформят архитектурата на застроената част съобразно конфигурацията на улицата.

Освен горните принципи на разположение на къщите, вероятно в селото е имало изградени приземни дървени и талпени къщи. Приземната къща отдолу е иззидана от здрав камък до нивото на терена, а отгоре, направена от дърво и покрита с дъски. За под на тези къщи е служел самият терен и стените са започвали да се изграждат от това ниво. Къщата на Тодор Цанев е обра-

зена за талпена къща. Приземието ѝ е от дебели каменни зидове, а етажът от дървени талпи. Това може да се види и днес на една от стените, запазената в първоначалния си вид с едно малко прозорче. От вътрешната страна тя е измазана с плетня и кал, а останалите стени по-късно са иззидани с кирпич.

Изграждането на собствено жилище е важен момент на всеки човек, както в миналото, така и сега. Това е знак за зрялост и готовност на мъжа да бъде глава на семейството. Притежаването на имот се оценява по достойнство. „Имотът е живот“, „Дето е имотът, там е душата“ - това са пословици, често повтаряни от възрастните хора в селото. Това е красноречиво доказателство за отношението на кисийчанина към къщата. Затова той е отделял изключително голямо внимание за избора на място, върху което ще се изгради новият дом.

Знаели са общите представи и вярвания, които определят неподходящите за строеж места в рамките на селищната територия. Това са трудностъпни, сенчести, усойни и нехигиенични места, синони и гробища. На таква места няма построена къща, което показва, че са спазвани тези изисквания. Възрастните жени разказват, че от незапомнени времена при започване строителство на къща, при поставяне на основните камъни – темелите, присъстват само мъже. Първата копка се прави от най-възрастния мъж в семейството или от

с. Кисийците

2
0
1
8

бъдещия стопанин, а понякога и от главния майстор.

След определяне на мястото и слагането на основите на къщата, започва изграждането на външните приземи и етажни стени. Най-разпространената къща в селото включва две нива – приземен долен и жилищен горен етаж. Приземието се изгражда с масивни каменни зидове, достигащи 60-80 см дебелина. В зависимост от профила на терена, отделните приземни стени са с различна височина. Размерът на приземието зависи от броя на помещенията. В къщите на селото в приземието преобладават две помещения. След като се оформи приземието, започва строителството на жилищния етаж. В някои къщи етажните стени са изградени от камък с дървена конструкция. При изграждането на къщата са се спазвали добрият тон и добрите взаимоотношения със съседите, затова вратите и прозорците се поставяли да гледат към улиците или двора, а не към двора на комшиите.

Покривите на къщите в селото са четирикатни. Изграждането им се отбелязва с обичай (викане, дар за къщата и майстора). Основни моменти в обичая са: поставяне на дървен кръст върху покривната конструкция, даряване, окачване на дарове върху кръста – подарени от съседни, роднини на стопанина и съвместна трапеза. За отбелязване е, че при строителството на къщата вземат участие и помагат кой с каквото може, не само комшиите, а почти цялото село.

Стенните долапи, вратите и таваните об-

разуват неподвижната част на вътрешната архитектура. Това дава всички възможности едно и също помещение да се оформя с по-малки и по-големи подвижни предмети на уредбата – мебели, миндери, тъкани черги и покривки и други. Целият облик на интериора има примитивен характер, което не означава слабо архитектурно въздействие. Майсторите и стопаните са обръщали особено внимание на издържаните пропорции. В това село стопанинът на къщата не разхищава средствата си за украса. Въпреки това вътрешната уредба не е бедна. Това се постига по естествен начин, без безразборно влагане на средства. Уредбата в повечето къщи постига напълно главната си цел – удобство, спокойствие, сигурност, топлина, интимност и настроение. Това настроение е постигнато още в двора, цветята, саксиите, овошките и външната архитектура на къщите.

Основните помещения ясно са очертани във външната архитектура и се отразяват във всички фасади, което личи от рамките на самите прозорци – някои от тях с плъзгащи се отвътре капаци.

Вътрешната уредба на къщата в селото е интересна и с огнището си, което е част от жилището. Освен декоративно въздействие, то има и практическо предназначение. В първите къщи, построени в ранните години, огнището се намира в средата на помещението. С развитието на селището, то се премества до една от стените на стаята. Огнището е устойчива и постоянна част на жилището. То е център

на семейния живот. Подът на огнището е с десетина сантиметра по-висок от пода на помещението. Той е огнеупорен, застлан с тухли, каменни плочи или пласт глинена мазилка. Поставя се в един от външните ъгли на помещението „къща“ до стената, която го отделя от „собата“. Над огнището е оформен навес, на който майсторът отделя специално внимание. Неговото предназначение е да събира дима от горящия в огнището огън. Огнището е обемисто, голямо и доминира в помещението. Навесът е висок до отвора на комина. В кисийската къща съществуват и „нишите“. Те се изграждат или от една, или от двете страни на огнището.

Огнището със своя обем, материали и декоративно разработване на приспособлението за отвеждане на дима, както и с оформяне на стената, на която е поставено, с ниша и долапи, създава топлина и уют. Огнището, има значение не само като източник на топлина и светлина, но и като обект, без който редица обичаи, обреди и традиции, календарни и семейни празници, биха се обезсмислили. Огънят в огнището определя дома като обитаем, отпъжда злите сили както се явява непреодолима граница за тях. Той придава святост и неприкосновеност на дома. Огънят е главното предпазващо средство срещу болести и епидемии.

В далечното минало огнището е имало три функции – за приготвяне на храна, за отопление и за осветление. Първите две функции запазват своето предназначение в

с. Кисийците до 1960 г, третата му функция отпада още през късното Възраждане, защото се слага началото на осветителната система от боринарници, лампи и фенери, а след 1947 г. навлиза електрическото осветление в домовете.

Принадлежностите, свързани с огнището, са поставени непосредствено до него – машата, изправените ръжен, пиростията – обърната или закачена и други.

Помещението „КЪЩИ“ е първото пространство, което се образува в кисийската къща. То обхваща огнището, а понякога и пещта, която излиза с еркер извън околните стени на сградата. Тук се приготвя храната, тук става месенето, втасването и печенето на хляба. „Къщи“ е жилищно помещение, в което се извършва домакинската работа, свързана с всекидневното съществуване на семейството. В него преобладава белият цвят на стените. На фона на тази белота изпъкват тъмнокафявите дървени плоскостите на стенните долапи, полиците и водника – други елементи в жилищното помещение. Водникът се раз-

полага там, където е огнището. Върху една от стените е закрепена дъска или са забити дървени клинове, върху които се поставят или окачват съдове с вода. Водникът винаги е обединен с полица, върху които са наредени съдове за всекидневна употреба. Набавянето на вода е задължение на жената вкъщи. Отдавна традиция в селото е била, невестата след като пристъпи прага на семейната къща, да се поклони на огнището и на водника. Полявата му е свързана с липсата на водопроводна мрежа в миналото и необходимостта да има вода вкъщи за пиене и разливане.

Стенните долапи се разполагат върху стената на помещението, в което се намира огнището. Използват се за съхранение на продукти.

Полиците (рафтове, лавици) се поставят по дължината на вътрешната стена, на около 40 см. Под тавана. Това са обработени дъски, чиято тежест се поема от профилирани подпорки или забити в стената дървени клинове. Върху полиците се поставя представителна покъщнина, която не се използва всекидневно.

* „СОБА“ С „ДЖАМАЛ“

Това е второто помещение, което се създава в жилището. „Джамалът“ е зидана отоплителна печка, оформена грижливо като обем и отделена леко от стената на „собата“. „Соба“ е разположена винаги до помещението с огнището, но не винаги в него има зидана печка (джамал). Когато има такава – помещението се използва целогодишно. За да

се осветяват и „собата“ и „къщи“, в помещението с огнището между тях, се прави малко прозорче, предназначено за газената лампа. „Собата“ винаги е просторна и светла. Тя служи за спалня на младите, дневна понякога или за приемна на по – важни гости. Възрастните хора в семейството продължават да спят в „къщи“. Пространството на со-

бата е оформено с камината т.е. ДЖАМАЛА, стенните долапи, тавана и пода, който е от дъски. Стенните долапи са разположение на цялата една или две стени и са разделени хоризонтално и вертикално на рафтове. Използват се за подреждане на черги, дреди и бельо.

Мястото на зиданата печка се определя от разположението на огнището. Почти във всяка кисийска къща в помещението „Соба“ има джамал. Иззидането на това отоплително тяло е сложна работа. Тя се възлага на най-добрите майстори. От майстора зависи как ще се

отоплява собата.

Постоянен елемент на „собата“ е ОДЪРА направен от дъски и повдигнат 15 – 20 см. от пода, заслан от тъкани черги. МИНДЕРЪТ е направен също от дъски, но по – висок – повдигнат от пода 45 см. Той се използва за сядане. И ОДЪРЪТ, и МИНДЕРЪТ се разполагат най-често до стената, на която са прозорците.

Характерно за „собата“ в кисийската къща е наличието на двойка прозорци на една или на две стени. Те са двукрили, еднокатни и се отварят навън. Направени са с дървени или железни пръти и решетки или капаци.

ня се предназначение то на къщите, като се разпада патриархалното семейство. Младите искат да живеят в своя нов свят: компютъра, интернет, цифрова телевизия и мобилния телефон. Строителството на къщи през последните десетилетия се тласка към модерното в добрия и лошия смисъл на това понятие. В тях вече го няма огнището, но се появява камината и печката на нафта, ток и газ, на пилети и какво ли не. Няма ги миндерите и сандъците, но се появяват гардероба и леглото, столовете и фотойлите. Няма помещения за животните в приземията на къщата, но

се появяват отделни сгради за тях.

В тези нови къщи и помен няма от възрожденската архитектура. Няма тази уютност и топлина. В същото време новата къща е удобна за стопаните, които живеят в нов динамичен XXI -ви век.

Богатата природа, еднаквите природни условия, еднаквата историческа съдба, наличността на достатъчно дървен материал и камък, по-късно на цимент, тухли и керемиди, допринасят за изграждането на къщи близки една до друга, но от различен тип. Въпреки това се спазва и отразява една и съща линия в развитие на селото.

НАИЗМЕНОВАНИЯ НА МЕСТНОСТИ

* КИЛЕРЪТ

Килерът е тясно и неосветено пространство. Характерен белег на килера е, че винаги е неотопляем. Негови основни функции

е да съхранява най-различни хранителни продукти. В него понякога семейството си пази дрехи, а също черги и завивки.

* ЧЕРДАК

ЧЕРДАКЪТ липсва в кисийската къща.

В почти всички къщи в Кисийците е имало икона. Иконата е винаги в ъгъла на източната страна на „собата“ и „къщи“ - помещенията с огнището. В тези къщи стопаните са искали иконата да изразява святост, да излъчва неземна красота, благост и нравствена чистота. Тя трябва да извиква религиозни чувства, да възнася душата от земята към небето. В този стил са работили тревненските зографи, така че не е било трудно да си поръчат и да им бъдат изработени (изографисани) такива икони, каквито искат.

Човек дори да не е роден в това село, ко-

гато го посети, с преклонение и в захлас, се любува на оцелелите стари къщи; на улицата с калдъръма; на изгледа към билото на Стара планина; на зеленината около с. Кисийците. А за родения и отрасъл тук, завинаги е останало в съзнанието и в сърцето му като нещо, което го няма нийде по другите селища – калдъръмът, тези плочести покриви, тези каменни зидарии, направени под отвес, тези криволичещи улици и близостта на гората, обгърнала като в пазва селото.

В съвременното жилище навлиза цивилизацията, имаща за цел да направи живата по-лек, по-удобен, по-целенасочен. Проме-

във физико - географско отношение тревненският район, към който е и землището на село Кисийците, спада към Предбалкана на Средна Стара планина. Главният отводнителен източник е Тревненската река. Районът му е с набразден релеф и с голямо разнообразие на земни форми, което обяснява наличието на много имена на местности.

Землището на селото е пълно с имена на местности. Когато са поставени, кой ги е произнесъл пръв - не успява да открия, въпреки разговорите ми с най - възрастните хора в Кисийците. Сигурно много от тях идват от древността, от времето когато за пръв път се заселват хора в тези земи. Не ще и съмнение, че всичко наоколо е кръщавано, когато са били кръщавани билките и цветята. Без суета и безбожия намеса, както

пише Стефан Продев.

И в часовете за почивка или вечер събрани край общия огън, измисляли имена и прякори на всичко около себе си, които са валидни и до днес. Времето разбира се нанасяло своите поправки, но корените оставали и затова землището в този район е пълно със звукови прелести, които са живи и до днес, и до днес вълнуват.

Землището на с. Кисийците е пълно с имена на местности, чиято яснота и точност не създава никакви трудности. Тук няма нищо сложно и са без всякакви тайни. Вирове, долове, баири и местности са получили толкова определени имена, че и най-богатото въображение не може да им предаде нещо по-особено.

Те просто са легнали на терена. Всичко в тях е не само конкретно, но и реално и отговаря на действителността. Хълма Елова

могила, Малката могила, Гръбнака, Трапа, Усойната — лепват на езика. Избройването става дълго, но не бива да се отминават такива точни попадения като: Припека, Дългата поляна, Могиликите, Лещака, Ливадата, чиито наименования са неповторими. А има и такива, съвсем лични наименования като: Драганчова кория, Донков трап, Дядо Ильов и Кольов вир, Костова бахчия и др. подобни, които са неотделими от конкретни човешки съдби. Оказва се, че тези имена са толкова дълбоко вкоренени в живота на селището, че всяко невнимателно докосване ще ги нарани непоправимо. За разлика от гр. Трявна, където имената на улиците се променят в зависимост от политиката, в землището на селото тези имена се пазят ревниво. Дори и най-тежките бури, които преобръщат живота наопаки, не могат да ги променят. В тревненския край живота доказва, че селата и хората умират, но имената на местностите остават завинаги. Те са все така живи и млади, както са се родили някога.

Местните названия в географско отношение, могат да се разделят на няколко подгрупи:

1. Названия, които означават географски обекти - Ръга, Тръна, Гръбнака, Плочите, Друма.

2. Названия, отразяващи пространствени белези - Ливадките, Нивището, Елова могила, Дългата поляна, Малката могила.

3. Названия, свързани с животни - Язови дупки

4. Названия, свърза-

ни с природни явления - Усойната, Припека.

5. Названия, свързани с производствена дейност - Копака, Бахчиите Ливадата, Нишицето, Градиницето.

6. Названия, произлизащи от оръдията на материалната култура - Воденицата.

7. Названия, произтичащи от собствеността на дадения имот - Костова бахчия, Данови цери, Драганчена кория, Стоянови приса-

ди, Дапков трап и др. 8. Названия, свързани с други обекти - Поница, Крачоля, Влайка, Джурулка, Орниците, Киселницата, Садина, Хармани.

Тези имена на местности се намират в район с граници:

на Изток-Землището на с.Черновръх и с.М.Станчевци;на Запад с границата със с. Добревци;на Север - с.Томчевци;на Юг - с река Тревненска.

ЧИТАЛИЩЕТО

Младежите от селото често посещавали организирани празници, вечеринки, седянки и хора в съседните села - Керени, Добревци, Поповци. На връщане от с. Керени, от една вечеринка, те решават да си построят малък салон, където да се събират и веселят. Групата била от десетина младежи на възраст от 20 - 25 години, а годината е 1933 г. - месец януари. Те гостували на свой приятел от Керени по време на Януарските празници. А вечерта посетили вечеринка, подготвена от младежите и учениците от селото.

По своя инициатива те свикват събрание в с. Кисийците, на което се взема решение за построяване на сграда - читалищен салон. След дълги препирни присъстващите „казаха, нека и това да стане в наше село, понеже то е много близо до гр. Трявна, а е много изостанало село от другите, нека се повдигне и повдигне културно народа, понеже той е привикнал само на работа, а книга не знае да чете, понеже няма къде да намери, като не излиза от къщи навън.“ То-

ва е записал в Летописната книга на читалището Митьо Трифонов Петров (бащата на Дешка Шарланджиева).

Събранието се председателства от Петър Колев Чернокожев. Присъстващите 24 души избират управляващо тяло на читалището в състав:

Членове на читалищното настоятелство:

Петър Колев Чернокожев - председател
Иван Манев Иванов - подпредседател
Митьо Трифонов Петров - касиер
Цаньо Малчев - секретар

Членове:
Цаньо Пеев
Христо Малчев
Кольо Манев
Контролна комисия:
Добри Малчев - председател

Митьо К. Чернокожев
Миньо Пеев

В протоколната книга Митьо Трифонов е записал, че учредителите на читалището са присъстващите на събранието: Иван Манев, Петър Чернокожев, Цаньо Малчев, Митьо Трифонов, Цаньо Пеев, Христо Малчев, Кольо Манев, Добри Малчев, Митьо Колев Чернокожев, Миньо Пеев, Цаньо Генчев, Кольо Манев Абаджиев, Ко-

льо Иванов Чернокожев, Тотьо Денев, Ганчо Генчев, Драгошин Колев, Боньо Михайлов, Рачо Петров, Димитър Цанев Малчев, Михаил Бонев, Св. Стефан Тихолов, Георги Иванов Косатев, Иван Манолов.

От тях 15 души са строители, 3 - земеделци, един свещеник, един горски стражар, един ученик, един чиновник, един кръчмар, един столар. От 21 до 40 г., са 20 души, а от 50 до 72 г. - 4 души. Всички те са се подписали в протоколната книга като учредители на читалището.

Събранието взема решение членският внос да бъде 30 лева за годината. В деня, когато се учредява читалището, се ражда княгиня Мария Луиза - дъщеря на негово Величество царя и царицата. Това е причина събранието да вземе решение читалището да се казва „Княгиня Мария Луиза“ с Кисийците.

„Прави впечатление - пише вестник „Пробуда“, че почти във всички села из Тревненско са основани читалища, дават се вечеринки и селската младеж работи усилено за културния подем на нашия край, за което заслужено може да получат адмирации“.

Тези 24 души младежи осъзнават необходимостта от учредяване на читалище, което да се превърне в център на духовен живот в селото. За да изпълни тази си роля, ръководството със собствени средства доизкарва една стая в дома на Рачо Петров, която се използва за събиране на читалищното настоятелство и при нужда на хората от селото. Това помещение е малко и се намира да-

леко от центъра на селото. Със свое писмо, настоятелството иска от Общината в Черновръх да получи място на мерата, за строеж на читалищна сграда. В летописната книга е записано: „Но селяните като научиха, че ще построяваме читалището на мерата, започнаха да се разколебават .... половината го искаха на мерата, другата половина в центъра на селото и се започнаха спорове между селяните, които се разделиха на две групи. Ние настоятелството като изслушаме едните и другите, стигнахме до следното заключение, че трябва да се построи в центъра на селото, за да бъде наблизко за всички“.

В продължение на двадесетина дни председателят Петър Колев Чернокожев убеждава Кольо Иванов Драгошинов да продаде мястото, което е пред гробището, за читалищна сграда. На 15 февруари 1933 г. настоятелството пропеежда заседание, на което присъства собственикът на мястото. След съгласие на Кольо Драгошинов, настоятелството купува мястото „за строяване на читалищно здание в селото ни“. По втора точка е записано в протокола следното решение: „спазарихме мястото с Кольо Иванов Драгошинов в местността „школото“ при граници: от две страни Томчо Йовчев път и селски гробища в Кисийците. Землището 170 кв. м. за сумата 800 (осемстотин) лева. Осигурихме мястото с продавача, като сключихме помежду си договор. Броихме капаро 150 (сто и петдесет) лева.“

След 20 февруари 1933 г. с младежки ен-

тусиазъм и доброволен труд започват изкопите и полагане основите на салон с размери - 8 м. дължина и 5 м. широчина. Отначало младежите нямат подкрепата на възрастните хора от селото, но когато се видяло, че сградата расте, всички се втурнали да помагат, кой с каквото може. И така, само за три месеца построяват сградата и я откриват за Великден същата година.

Най-голяма е заслугата за построяването на сградата на Петър Иванов Чернокожев, Иван Манев, Цаньо Малчев, Митьо Трифонов Петров и свещеник Стефан Тихолов. Те обикаляли хора, банки, църкви, фабрики и др. да търсят парични дарения за библиотеката. Акционерно дружество фабрика „Св. Георги“ дарява 200 лв., църковно настоятелство „Св. Георги“ - 100 лв., от гражданите на Трявна - 600 лв. от Поповска община - 860 лв. от селяните на с. Кисийците един път 920 лв., втори път - 108 лв. Дарения дават и хората от с. Керени и с. Добревци.

За технически отговорник по трудова повинност читалищното настоятелство определя Митьо Чернокожев. Същият полага големи усилия винаги на обекта да има работници до построяването на сградата.

В продължение на три години читалищното настоятелство организира различни прояви с членовете и хората от селото, за събиране на парични средства. Повечето от членовете на читалището са дялгери, които работят по строежи в различни градове на страната. Напускат селото по Гергьовден и се прибират по Дими-

тровден - търсят препитание за семействата си. Така те отсъстват почти цяла година от селото. Това е причината за дейността на читалището за периода от 1936 до 1944 г. да бъде прекратена, а сградата занемарена. През 1945 г. отново селяните проявяват инициатива - подът на сградата е застлан с каменни плочи, прозорците са остъквени и са създадени условия за нормална работа.

През 1950 г. читалището е преименувано в „Пробуда“. Тогава членовете осъзнават, че единственият салон е недостатъчен за културно - просветна дейност и вземат решение да го разширят като построят сцена към салона и читалня. С помощта на държавата, която отпуска средства, до края на 1952 г. това е направено и читалището пак е с ново име - НЧ „Георги Димитров“.

От 1954 г. до 2005 г. читалището преминава през различни трудности и форми на преобразуване. Председателите на читалището се сменят един след друг: Петър Чернокожев, Костадин Малчев, Тодор Петров, Петър Цанев, Цаньо Марков, Манол Иванов, Кольо Драгошинов. Читалищната сграда се ползва и от организацията на Отечествения фронт - създадена през 1946 г. Провеждат се съвместни мероприятия. Организиран се курсове за ограмотяване на хора, които не могат да четат и пишат. Изнасят се беседи за здравеопазване и въпросите на селското стопанство.

Удивително е било, че в това малко село зиме е кипял бурен културен живот. Митко Манев разказва, че „младежите, които

учат настрана се завръщат по празниците в селото и заедно с тези, които работят тук, се организират и подготвят за 5 - 6 дни някоя пиеса и я изнасят в читалищния салон. Той е препълнен от стари и млади. Мнозина остават да гледат през прозорците отвън. Събраните средства отиват в полза на читалището. След вечеринките се организират хора и танци до зори. Душата на тези прояви била Станка Митева Колева - член на РМС.“

Библиотеката развива активна дейност. Провеждат се срещи, седанки, изграждат се читателски групи с ръководител учителката Бонка Стоева. През 1963 г. библиотеката раздава на читатели 696 книги, от които 457 художествена литература, 62 селскостопанска, 7 техническа, 88 детска и 80 друга.

А Гана Манева си спомня, че подготвяните пиеси са се изнасяли и в селата Керени, Добревци, Черновръх, Станчев Хан. До там те са ходели пеша, а понякога с каруца. Когато се връщали от Станчев Хан, този, който носел парите, спечелени от входа, паднал на пътя в Престой и разпилял парите. Докато ги намерят в тъмното минало много време в смях и закачки. Събраните пари от вечеринките дарили за електрификация на селото и читалището.

Гана Манева продължава: „Когато дойде Богоявление, настоятелството организира сбор на местността „КРЪСТА“. Тогава всичко живо излиза на поляната. Музиката оглася цялата околност. Вият се двойни и тройни хора. Срещат се близки, роднини,

приятели. Хората така си осмисляха живота. Живеехме прощичко, но задружно. Богата бе душевността на селския човек. Лъжа и кражба рядко се срещаха. Помагахме си при строителството на къщите ни.“

Митко Манев си спомня: „**Боже, какви хора са били кисийчани! Казвам си, докато разговарям с хората и влизам спокойно от къща в къща, хората бяха спокойни, живееха волно, не обременени от познатите ни днес съвременни разни, които поразяват здравето и духа на човека. Боже, какъв живот живеем днес .... !**“

За укрепване на читалището и неговата издръжка държавата е отпускала субсидии под формата на финансов помощ. В архива на читалището има справка, от която се вижда, че през 1962 г. от Община Черновръх е отпусната сума от 600 лв., от културния фонд на ТКЗС са преведени 800 лв. Тази политика на държавата и общината продължава до 1988 г.

С промените на 10 ноември 1989 г., по силата на приет тогава закон, сградата на читалището става държавна собственост. С нея се разпорежда областният управител на област Габрово, който включва в списъка за продажба. Кирил Пенчев научава и заедно с Иванка Тотева и Гана Манева, настояват да се вземат мерки за запазване на сградата. По този начин селото научава и веднага инициативен комитет с председател Тодор Шарланджиев свиква събрание, на което се учредява новото читалище „СЪЕДИНЕНИЕ“ - наследник на

собствеността и традициите на читалището „Княгиня Мария Луиза“, читалище „Пробуда“ и читалище „Георги Димитров“.

Дата е 17 март 2005 г. На събранието присъстват 61 души, 55 изразиха съгласие като гласуваха за учредяване на читалището. Всички те са се подписали. На събранието се приема Устав.

Всички членове на новоучреденото читалище единодушно гласуват то да се казва „СЪЕДИНЕНИЕ“ - с адрес с. Кисийците № 34, кметство Черновръх, Община Трявна.

Всичко това е записано с Протокол № 1 от 17.03.2005 г.

В резултат на срещата на председателя на читалището с областния управител Цветан Нанов, председателя на Общинския съвет Людмил Иванов и кмета Стефан Данаилов, читалищната сграда е актувана за Общинска частна собственост (с Акт № 7/25.05.2006 г.), а след това с решение на Общинския съвет гр. Трявна №91/ Протокол № 5 от 15.06.2006 г. е предоставена за безвъзмездно ползване от читалище „Съединение“ с. Кисийците. Договор с Общината е сключен на 31 юли 2006 г.

Читалищното настоятелство използва различни форми на дейност, за да сплоти хората от селото, за създаване на контакти с културни институти, каквито са училище „Петко Рачов Славейков“ Трявна и Специализираният музей в гр. Трявна, с които има сключени договори за съвместна дейност. Особено ак-

тивно помага на читалището г - жа Мариана Попова - учителка, която със своя клас винаги подготвя подходящи програми за Коледа и Нова Година, за 8 - ми март и Лазаровден. Татяна Денкова - учителка, член па читалищното настоятелство с помощта на Дешка Шарланджиева успешно организират „зелено училище“ за децата през лятната ваканция. А читалищното ръководство провежда срещи с изявили се личности от града като: Веселин Зидаров - карикатурист, Стоян Цонев, Вера Христова и г-жа Алексиева - местни поети, Венелин Баракон - археолог и др. Общинската болница в Трявна дари три дървопластики на читалището, които бяха ремонтирани и поставени на подходящо място в селото. Освен това читалищното настоятелство организира трудовни за хигиенизиране и облагородяване на селото. Направиха се две чудесни места за отдих - около „герана“ и около „чешмата“ - тържествено открити от кмета на Общината инж. Николов.

С промяна на Закона за народните читалища, бе променен уставът на читалището, според който то се именува вече Народно читалище „Съединение - 1933 г“ с. Кисийците.

На 6-ти септември 2008 г. бе чествана 75-та годишнина на Читалище „Съединение“, на 6-ти септември 2013 г. се чества 80-та годишнина, а 2018 г. неговата 85-та годишнина.

Да пребъде неговата дейност във вековете!

ПРОСВЕТА И КУЛТУРА

Първите заселници на с. Кисийците са били грамотни хора, които търсят спасение в Балкана от турското насилие. В района на Поповската община, сега Черновръшко кметство, в което влиза и с. Кисийците, трайно се настаняват попове (свещеници) и техните семейства. От там идват наименованията на някои махали и колиби.

Документални сведения за училища в този район през тази епоха няма. С увереност може да се предполага, че заселниците свещеници и тези свещеници, които обслужвали селото, са били грамотни хора. И като такива са предавали своята грамотност от поколение на поколение. Може да се допуска, че е съществувало домашно (частно килийно училище) помещаващо се в една стая от нечия къща.

Откритите Училища във Фъревци - 1856 г., с. Бърдени - 1876 г. Поповци (Черновръх) - 1882 г., с. Керени - 1906 г., с. Стояновци - 1912 г. стават огнище на просвета и култура. Първите училища се откриват в частни стаи. По-късно се построяват самостоятелни училищни сгради, които постепенно на етапи се разширяват. Повече от столетия тези училища напомнят на поколенията за родолюбието на балканджиите от този край.

До 1882 г. някои от децата на селото учат в килийното училище, помещавало се в сградите на църквата "Св. Георги" - Трявна.

Макар и късно, жадни за просвета, патриотични хора от с. Керени, с. Кисийците, с. Добревци, с. Стойчеви и с. Томчевци, ланси-

рат идеята за откриване на училище и построяване на сграда за това. Будните селяни Хр. Цачев, Кольо Иванов Чернокожев, Цаньо Манев, Миньо Златев, Т. Генчев, Цаньо Славов и др. организират хората - събират материали, пари и с доброволен труд построяват училищната сграда в с. Керени през 1905 г. А от 1 януари 1906 г. се открива училището "Кирил и Методий" с 63 ученици като частно училище за децата, които до този момент са учили в училището в с. Поповци. В своя труд "История на училищата в Поповска община", Георги Богданов пише, че през 1914 г. се строи втора учебна стая в училището в с. Керени, "тъй като в противен случай децата от с. Кисийците се върнат да учат в с. Поповци - (Черновръх)."

Много са учителите, оставили спомени и незаличими следи, но между тях с особена сила блести името на учителя Александър - първият учител в училището в с. Керени. Той е и първият известен сеяч на социалистическите идеи в този район. Учителят и учениците от това училище на 1-ви май 1906 г. отиват в Трявна на манифестация и минават по централната улица от горния край до Бонев хан, с червени парчалчета на гърдите си с песен на уста:

"Бурна песен днес да екне!

Песен мощна на труда!
На сърца ни да ол-екне!

Да живеи, живеи труда!"

"Двама учители в това училище са обучавали 82 деца в една стая."

Това потвърждава и министърът на просвещението д-р Иван Шишманов - "Чувате ли хора!". Това е записано в книжката "Приносът към величието на България."

В училището в с. Керени децата от с. Кисийците учат до трети клас, а по-късно до четвърти клас. След това отиват в с. Поповци. Учителите от с. Поповци и с. Керени обучават не само децата, но ограмотяват и младежи, които нямат възможност да ходят на училище. Децата от тези пет села - Керени, Кисийците, Добревци, Стойчеви и Томчевци и техния по-нататъшен живот, са неразривно свързани с училищата в село Керени и с. Поповци.

"Помня - разказва Гана Манева, а по-късно Манчо Тотев и Иван Манолов - имаше сурови зими. Снегът достигаше до 60 - 70 см. Въпреки това, всяка сутрин ние отивахме на училище. Събирахме се до къщата на Томчо Йовчев. Родителите ни идваха да разриват снега чак до с. Керени. Най-напред вървеше някой от родителите (те се сменяха всеки ден), а след него вървяха по-големите и по-силни момчета, за да пробиват преспите и прокарват пъртина за по-малките след тях. Приличахме на малко снежно влакче, което се движи към с. Керени или с. Поповци. Пристигахме в училище затрупани от сняг, но със зачервени бузки, весели и засмени. С метлата пред училищния праг, почиствахме снега от себе си, като взаимно си помагахме. Влизайки в стаята, веднага заобикаляхме печката, загрята до червено. След като се постоплим сядахме по чино-

вете и с интерес слушахме всяка дума казана от учителя. На обяд развързвахме торбичките и всички заедно обядвахме, нищо не деляхме. По-късно в училище се направи трапезария (стол), където се готвеше обяд от продукти, донасяни от родителите ни.

Учителите ни бяха родени за такива. Обичаха ни. Образоваха ни, но и ни възпитаваха. Неслучайно тези деца от с. Кисийците, след години паснаха като дялан камък навсякъде в живота със своите способности, буден ум, интелект и родолюбие. Едни от тях станаха добри земеделци, други известни строители, фабрични работници, майстори, търговци, икономисти, инженери.

Много поколения учители и педагози са свързали най-плотворните години от живота си с тези две училища в с. Керени и с. Поповци - Алекса̀ндров, сем. Ки́рови, Бонка Стоева, Георги Богданов. Те оказват на учениците силно въздействие не само със своето педагогическо майсторство, но и със своята култура и личен пример в живота. Взискателността, скромността и трудолюбието на учителите се предавало на учениците и на родителите.

След 9-ти септември 1944 г. държавната власт предприема действия за ликвидиране на неграмотността в страната, която е била около 40%. Читалището, организацията на Отечествения фронт и Работническия младежки съюз в Кисийците организират курсове за ограмотяване на селяните, които не могат да четат и пишат. Ръководствата на те-

зи организации само за 4 - 5 години ликвидират неграмотността в селото. В продължение на две десетилетия те организират лектории, които подпомагат повишаването на знанията на селяните, в правилното осъществяване на дейността в областта на земеделието, скотовъдството, здравеопазването и културата.

След закриване на училищата в с. Керени през 1964 г. и в с. Поповци през 1996 г., поради силната миграция на хората от селото към града, децата от с. Кисийците продължават образование си в гр. Трявна - основно, прогимназиално, гимназиално. Специално образование получават в Техникума по дървообработване и вътрешна архитектура - гр. Трявна, в Дряново, Габрово, В. Търново и Г. Оряховица - по всички други специалности. Децата от предучилищна дейност посещават детски градини в Трявна, а по малките - Детските ясли в града.

Днес сградата на училището в с. Керени е порутена. Мястото е продадено. В селото никой не живее постоянно. Сградата и богатата материална база, спортната площадка и земята на училището в Черновръх (Поповци) също са продадени. В тези сгради днес е настанена фирма за дървообработване и производство на стилдова мебел и мебел по поръчка. Децата в това село също няма.

От гореспоменатите пет села, само в с. Кисийците живеят постоянно около 50 души.

С приключване на миграционните процеси в Тревненския край се закриват всички училища в селата. Ликвидираха се съществува-

щите в продължение на 120 години огнища, на просвета и култура. Скъсах се връзките между селото и гра-

да, между поколенията. Градените с векове духовни ценности са на път да изчезнат.

СБОРЪТ - ПРАЗНИК НА СЕЛОТО

Най-голям празник на живущите в с. Кисийците е бил сборът, който е творение на хората от незапомнени времена. Той се правил сред едно от красивите и равни места на селото - землище наречена "КРЪСТА". На това място е имало огромен стар дъб, с дебели преплетени клони, под който забит в земята стърчал дървен кръст, а по-късно - малък каменен кръст, а до корените на дървото кладенче, от което бълбукала студена и сладка вода. Съществувало предание, че дървото е покровител на местността, защитник от бедствия и зли сили, а водата - лековита. В определен ден от годината - 6 ЯНУАРИ (ЙОРДАНОВДЕН) - БОГОЯВЛЕНИЕ - тук са идвали хора не само от Кисийците, а и от съседните села - да си вземат от тази чиста и лековита вода. Вярвало се, че точно в полунощ на Богоявление, небето се отваря, водата в кладенчето спира и се кръщава. Затова рано сутрин вярващите отивали до кладенчето, умивали си лицето с богоявленска вода - за здраве и защита от злото. Стопанката изхвърляла старата вода от съдовете и ги пълнела с нова прясна вода, защото ако пие от старата вода, ще се поболее от тежка болест.

Тръгвайки за кладенеца, домакинята вземала домашната икона и палешника от ралото, с който е кадено, за да ги из-

мие в богоявленската вода с китка здравец. На връщане оставя менците пред прага на къщата, а най-младата жена полива на всички да се измият за здраве. С тази вода на Богоявление се поръсват къщата, стаите, оборите, двора и дърветата в градината. С нея се замесва храната на животните - да са здрави и да се плодят. Шише богоявленска вода се пази за цяр през годината и когато някой се разболе - го поръсват с нея. След изпълнението на този обичай, стопанката на дома се приготвя, заедно с членовете на семейството, за сбора.

С времето изчезва кръстът и дървото, а по-късно и водата. А че е имало някога извор там, доказателството е, че и сега в този район има вода - даже в най-сушавите месеци на годината. Остава само името на местността - "КРЪСТА". Намира се между днешната борова гора, ул. Кисийска мера и самата МЕРА.

Сборът се наричал БОГОЯВЛЕНСКИ, защото се провеждал на 6-ти януари. Така го помнят възрастните хора в селото. Те отрано се подготвяли за него. Почиствали мястото, където се провеждал сбора организирали трудодни за ремонт на уличните настилки. Почиствал се снегът от всички улочки - от къща до къща. Жените основно почиствали жилището - изваждат дрехи и покъщнина да се проветрят. При хубаво време - боядис-

вали стаите и измивали пода.

Всички бакърени съдове - менци, менчета, тигани, тави, тасове - се калайдисвали от майстори, които идвали специално за това преди сбора. Стопанката изваждала най-хубавите и нови черги, пътеки и ги постилала в почиствените стаи. Цялата шетня по къщата и двора трябвало да се свърши предния ден преди Богоявление. Срещу Богоявление свещеникът посещава всеки дом, ръсел вярващите с китка босилек, натопена в светената вода в калайдисаното отвън и отвърне менче. Гана Манева си спомня, че поп Стефан минавал с кон и вземал от всяка къща по нещо, което му давали стопаните - сланина, наденица, месо и др. Поставял ги в дисагите на коня и бързо се отправял към града.

Обичаят предвиждал рано сутринта на Богоявление семейството да отиде на "КРЪСТА", да запали по една свещ и след това бързо се прибирали в къщи, да се подготвят за посрещане на гости, за сбора. Когато се построили църквите в Трявна, хората започнали да ходят на църковна служба там, а не на "КРЪСТА".

За този ден - за сбора - и най-бедните за колвали по нещо - ако няма шиле, то поне кошка. По заможните кодели по няколко овни. Сборът се посещавал от много гости - от Трявна и околните колиби: Добревици, Керени, Поповци, Фъревци, Стояновци, Томчевци, Малки Станчевци и др. С каруци слизали на хорото моми, момци, булки, майки с малки деца. Селото се съживявало. Под звуците на

музиката се извивали кръшни хора. Цялата поляна се изпълвала с хора, животни, стока - търговци идвали от различни места.

Празникът се очаквал с трепет от възрастни и деца. Децата били послушни, за да получат грошове или левчета за покупка на боза, шекер, локум, семки, пуканки, фъстъци, захарни петлета и пръчки, топчета, свирки и др. лакомства и играчки. С нетърпение очаквали сбора момите и ергените, за да се видят и поиграят на хорото, да друснат ръченица. Радост голяма била за бабите и старците, които си припомняли младостта, че и те са били луди и млади. Те се хвалели със своите синове и дъщери, радвали им се, когато ги виждали на хорото. Даже млади майки с цедилка на гърба, се хващали на хорото. Хорото на сбора първо се захваща от момците, а след това момите отивали - всяка до своя възлюбен. Хващането на ръката на хорото ставало с кърпичка, а не на "голо".

Дните през януари са най-студените и има големи снегове. Това затруднявало провеждането на

сбора. "Бях десет годишен - разказва Митко Манев, когато се събудих, навън бе навалял 70 - 80 см сняг. Мама бе излязла навън на двора и когато се прибра каза, че няма да има сбор, защото снегът е много голям. След около час, чуваме женски глас, който е характерен за подвикване на животни. Погледнах през прозореца и видях младото и буйно момиче Гана Манева на шейната с биволите. Един час тя е обикаляла с шейната, за да отпече снега, където ще бъде хорото. Така сборът се проведе. Хора и ръченици буйно се вихреха на снежната поляна.

В основата на отношенията между хората от селото стои доверието един към друг и се отличава с чистота и почтеност. Обладани от здрав инстинкт за самосъхранение, те намират опора в традициите и обичаите. Затова тачат народните празници, изпълняват старинните обичаи. Сборът, имените дни, седемките, селският кладенец и чешмите били места за младежки контакти и за срещи на роднини, приятели, познати на хората от колибите и селото.

